

Pion of pionier

De voormalige redacteur van de Kroniek, Jan van den Noort, schreef de geschiedenis van vijf Rotterdamse gemeentebedrijven en dook daarvoor diep in het Rotterdamse verleden. In zijn boek 'Pion of Pionier' werpt hij een blik achter de schermen en beschrijft de geboorte van de gemeentebedrijven voor water, gas en elektriciteit en het ontstaan van de Gemeentereiniging en het havenbedrijf. Pion of Pionier verschijnt als deel 41 in de Grote Reeks van de Stichting 'Historische Publicaties Roterodamum'. In dit artikel staat hij stil bij het ontstaan van het Gemeente Gasbedrijf.

Tot ver in de twintigste eeuw werden de Rotterdamse straten en huizen verlicht door gaslantaarns. Die lantaarns brandden op steenkolengas dat werd geproduceerd door de Imperial Continental Gas Association (ICGA) die een gasfabriek had aan de Scheepstimmermanslaan.

De directie van deze Engelse fabriek kon het goed vinden met het gemeentebestuur, maar met de particuliere afnemers van de fabriek waren de verhoudingen veel minder vriendelijk. De gasfabrikant had een monopolie en kon daardoor een hoge prijs voor zijn gas rekenen.

De afnemers waren daarover zeer slecht te spreken en dreigden regelmatig met het stichten van een eigen gasfabriek.

In 1851 hield notaris Cazaux van Staphorst een bijeenkomst om kapitaal bij elkaar te krijgen voor de bouw van een tweede gasfabriek. De gasprijs van de ICGA was te hoog en Cazaux beweerde dat het voor minder kon. De belangstelling voor de onderneming was echter gering en Cazaux moest zijn plan opgeven. Kort daarop werd het plan weer opgevat door de gebroeders Van Limburgh, aannemers te Rotterdam en Kralingen.

In 1884 nam de gemeente de Nieuwe Rotterdamsche Gasfabriek aan de Oostzeedijk over, en verving deze door een nieuwe Gemeente Gasfabriek. Foto Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam.

Terugblikkend op deze periode, verhaalde het raadslid Hugo Molenaar vele jaren later: “Toen een paar kloeke burgers het plan van Cazaux weer opnamen werden er eenige ingezetenen, waaronder ook ik, door de ICGA uitgepikt en bij deurwaardersexploitant aangezegd dat wanneer zij zich niet binnen veertien dagen verbonden om het gas gedurende vijftien jaar voor de toen door haar vastgestelde prijs te nemen, hun aansluiting aan de gasleiding zou worden afgesneden. Het bloed vloede me toen nog wat sneller door de aderen dan tegenwoordig en ik gaf dus kortaf ten antwoord: laat de pijp maar dadelijk afsnijden en ik heb mij getroost met kaars en lamplicht in mijne behoeften te voorzien.’

De oprichting van de Nieuwe Rotterdamse Gasfabriek op 1 december 1852 maakte een einde aan de alleenheerschappij van de ICGA en de prijs voor gas kelderde met zo'n 50%. Maar daar bleef het vervolgens bij. Een gevecht op leven en dood tussen NRG en ICGA bleef uit. De ICGA liet haar afnemers weten hoe dan ook lagere prijzen te zullen rekenen dan de NRG. Deze laatste voelde er niets voor om zich in een ongewisse prijzenoorlog te storten en nam daarom genoegen met de nieuwste status quo.

De hoogte van de gasprijs was in 1884 een belangrijk argument voor het gemeentebestuur om de gasfabriek te naasten, maar er was nog een andere, zeer opmerkelijke reden om de exploitatie van de gasfabriek onder gemeentelijke hoede te brengen.

Een commissie van deskundigen had zich gebogen over de vraag of de gemeente het beste af was met een dan wel met twee gasfabrieken. Unaniem was ze tot de conclusie gekomen dat slechts een gasfabriek moest worden gehandhaafd. Twee leidingnetten voor een stad was immers erg kostbaar en de prijs voor gas zou daardoor onnodig hoog blijven.

Verscheidene raadsleden hadden destijds aandelen gekocht van de Nieuwe Rotterdamse Gasfabriek en zij vreesden dat hun bedrijf naar aanleiding van de adviezen van de

commissie van deskundigen het veld moest ruimen. Onder die omstandigheden waren zij gevoelig voor een slim geformuleerd voorstel van raadslid David van Weel. Deze had zich uitgesproken vóór gemeente-exploitatie en gaf de raad in overweging om daartoe de Nieuwe Rotterdamse Gasfabriek op te kopen. De raadsleden die aandelen hadden in de Nieuwe Rotterdamse Gasfabriek zagen in dit voorstel een buitenkans om nog iets van hun investeringen terug te zien en stemden daarom vóór gemeente-exploitatie. Vreemd genoeg waren het dus de eigenaars van een particuliere gasfabriek die besloten tot het beëindigen van de particuliere exploitatie van gas. In de Rotterdamse gemeentelijke besluitvorming kwam ik meer van dergelijke opmerkelijke beslissingen tegen. In *Pion of Pionier* ga ik daar voor wat betreft de negentiende-eeuw dieper op in.

Jan van den Noort

Jan van den Noort, *Pion of Pionier, Rotterdam-Gemeentelijke bedrijvigheid in de negentiende eeuw* (Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden; 192 blz., 37 illustraties). *Pion of Pionier* verschijnt als deel 41 in de Grote Reeks van de Stichting 'Historische Publicaties Roterodamum'. Lezers van de *Kroniek* kunnen *Pion of Pionier* bestellen door f 25,- over te maken op gironummer 6131902 ten name van Stichting PK, Postbus 25140, 3001 HC Rotterdam, onder vermelding van *Pion of Pionier, Kroniek*. Zij krijgen het boek dan zonder verdere kosten toegestuurd.

foto Hans Helbers